

Η Έκθεση Ντοκουμέντων
Τα Πρακτικά της Ημερίδας

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΕΝΩΣΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

Οι πρωτοπόροι Έλληνες δημοσιογράφοι
Μαρκίδες Πούλιου

Βιέννη
1790-1797

Εκδότες της πρώτης
ελληνικής εφημερίδας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

011

Το ιστορικό νήμα μιας πνευματικής περιπέτειας

012

Στις απαρχές του ελληνικού Τύπου

016

Η έκθεση ντοκουμέντων

078

Τα πρακτικά της ημερίδας

084

Βάσω Σειρηνίδου

Από το λογιστήριο στο αναγνωστήριο.

Η Βιέννη, η ελληνική παροικία

και η *Εφημερίς* των αδελφών Πούλιου

094

Δημήτριος Γ. Σιάσιος

Μαρκίδες Πούλιου, οι Σιατιστινοί πρωτεργάτες

του ελληνικού Τύπου

112

Ιωάννης Α. Παπαδριανός

Η *Εφημερίς* των Μαρκίδων Πούλιου

και ο Ρήγας Βελεστινλής

120

Αναστάσιος Ν. Δάρδας

Γνωστές και λανθάνουσες εκδόσεις των Σιατιστιέων εκδοτών

της Βιέννης Μαρκίδων Πούλιου (1791-1797)

154

Κώστας Δ. Ντίνας

Οι ιστορικές βιβλιοθήκες ως «τράπεζες πληροφοριών»

του παρελθόντος.

Η περίπτωση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης

162

Θεοφάνης Κ. Πάμπας

Οι τόποι εγκαθίδρυσης και λειτουργίας των τυπογραφείων

Μπαουμάστερ/Μαρκίδων Πούλιου και Βεντότη στη Βιέννη

Μαρκίδες Πούλιου

ΗΜΕΡΙΔΑ
10 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2007

05

Κώστας Δ. Ντίνας

*Αν. Καθηγητής Γλωσσολογίας
στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας,
Διευθυντής Ινστιτούτου Βιβλίου
και Ανάγνωσης Κοζάνης*

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΕΝΩΣΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

**Οι ιστορικές βιβλιοθήκες
ως «τράπεζες πληροφοριών»
του παρελθόντος.
Η περίπτωση της Δημοτικής
Βιβλιοθήκης Κοζάνης**

Άνθρωπος και πληροφορία

Η αναζήτηση της πληροφορίας ήταν πάντοτε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του ανθρώπου. Εκείνο που άλλαξε στο πέρασμα του χρόνου είναι τα μορφολογικά χαρακτηριστικά της πληροφορίας, η αποθήκευσή της και ο τρόπος προσέγγισής της.

Μέχρι πολύ πρόσφατα, η πληροφορία ήταν κυρίως σε έντυπη μορφή, αποθηκευμένη στις βιβλιοθήκες, με δεδομένους τους περιορισμούς και τις δεσμεύσεις στην άντλησή της. Σήμερα η πληροφορία είναι –εκτός από την παλιά συμβατική της μορφή– ψηφιοποιημένη και δικτυακή.

Μέχρι τώρα ο άνθρωπος προσέγγιζε την πληροφορία υπό τη μορφή εμπορικών προϊόντων, γνώσεων, συναλλαγών κ.λπ. Από τώρα και στο μέλλον η πληροφορία θα εμφανίζεται με αλλαγμένη μορφολογία και χωρίς χωροχρονικούς περιορισμούς, θα είναι προσπελάσιμη μέσω των δικτύων, η αναζήτησή της θα γίνεται χωρίς μετακίνηση προς το «χώρο» αποθήκευσής της: τη βιβλιοθήκη. Οι νέες αυτές συνθήκες συνιστούν ένα νέο οργανωτικό και κοινωνικό μοντέλο: οι αποστάσεις και ο χρόνος εκμηδενίζονται, μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες αποκτούν πρόσβαση σε μεγάλο όγκο πληροφοριών. Το κόστος πρόσβασης στην πληροφορία συνεχώς μειώνεται. Η ζωή μας αλλάζει...

Ως τώρα ο άνθρωπος κατευθυνόταν προς την πληροφορία κατασκευάζοντας δρόμους: χερσαίους, θαλάσσιους, εναέριους, επιδιώκοντας την ασφάλεια και την ταχύτητα των δρόμων και των μέσων μεταφοράς της πληροφορίας. Από τώρα και στο εξής η πληροφορία, ψηφιακή, εύκολα μεταφερόμενη και μικρή σε όγκο, έρχεται στον άνθρωπο με ηλεκτρονικούς υπολογιστές πολλούς, φτηνούς και φιλικούς, μέσα από δρόμους ηλεκτρονικούς και ταχείς, μέσα από δίκτυα (Internet).

Η νέα αυτή πραγματικότητα δε μειώνει ούτε κατ' ελάχιστο τη σημασία των παραδοσιακών μέσων και δρόμων με τους οποίους ο άνθρωπος προσέγγιζε την πληροφορία –και εν πολλοίς το κάνει ακόμα– καθώς και των χώρων «αποθήκευσής» της, της Βιβλιοθήκης, και ενπροκειμένου της ιστορικής βιβλιοθήκης, η οποία αποτέλεσε την «τράπεζα πληροφοριών» του παρελθόντος, όπως ισχυρίζεται ο τίτλος αυτής της ανακοίνωσης. Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με κάποια χρονική σειρά.

Οι ιστορικές βιβλιοθήκες

Με τον όρο «ιστορικές βιβλιοθήκες» αναφερόμαστε στις βιβλιοθήκες που προέκυψαν κατά κανόνα από παλιότερες σχολικές βιβλιοθήκες την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας και έχουν να επιδείξουν συνεχή βίο από την ίδρυσή τους ως σήμερα. Τέτοιες βιβλιοθήκες είναι η Ζωσιμαία των Ιωαννίνων, η των Μηλεών του Πηλίου, η Κοργιαλένειος της Κεφαλλονιάς, η Βιβλιοθήκη Κοραή στη Χίο, η Καϊρείος στην Άνδρο, η Βιβλιοθήκη της Δημητσάνας.

Η Βιβλιοθήκη της Κοζάνης θεωρείται (Καρανάσιος, υπό δημοσίευση) η σημαντικότερη μεταξύ αυτών, όχι μόνο εξαιτίας του μεγάλου αριθμού σύγχρονων βιβλίων που διαθέτει –στους χώρους της φιλοξενούνται μεγάλης αξίας χειρόγραφα και έντυπα παλαιότερων εποχών–, αλλά και λόγω των ανεκτίμητων πληροφοριών που παρέχει για την τοπική ιστορία καθώς και για την ιστορία της ευρύτερης περιοχής με το μοναδικό σε όγκο και σπουδαιότητα αρχαικό υλικό της από την εποχή της οθωμανικής κυριαρχίας.

Το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο

Τα ιστορικά δεδομένα

Μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453, παρατηρείται σε ολόκληρο τον υπόδουλο ελληνικό χώρο πολιτιστική παρακμή λόγω της οθωμανικής κατάκτησης και λόγω της φυγής των Ελλήνων λογίων στη Δύση, με μικρή εξαίρεση τη βενετοκρατούμενη Κρήτη μέχρι την κατάληψή της το 1669. Τη μοίρα του Ελληνισμού ακολούθησε και η περιοχή Κοζάνης-Γρεβενών. Οι πρώτες εστίες εκπαίδευσης στην περιοχή χρονολογούνται στο τέλος του 17ου αιώνα, ενώ υποθέτουμε ότι λειτούργησαν καθ' όλη τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας και με την πρωτοβουλία της εκκλησίας υποτυπώδη σχολεία, τα οποία παρείχαν βασικές γνώσεις γλώσσας, ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής.

Η κωμόπολη της Κοζάνης ιδρύθηκε είκοσι χιλιόμετρα στα βόρεια του ποταμού Αλιάκμονα πάνω σε ένα οροπέδιο, το οποίο ορίζεται δυτικά από την Πίνδο, ανατολικά από το όρος Βέρμιο και νότια από τα Πιέρια, ενώ συνδέει την Ήπειρο με τη Θεσσαλονίκη και τη Θεσσαλία με το Μοναστήρι και την Αχρίδα (Χατζηγιάννου 2000, σσ.13-37· Καλινδέρης 1958· Tsikaloudaki 2002). Από τα μέσα του 17ου αι. η Κοζάνη εξελίσσεται βαθμιαία σε βιοτεχνικό και εμπορικό κέντρο της ευρύτερης περιοχής, καθώς αποτελούσε συγκοινωνιακό και διαμετακομιστικό κόμβο.

Την ίδια αυτή εποχή, Κοζανίτες δραστηριοποιούνται στις αγορές της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και κυρίως της Αυστροουγγαρίας. Οι εύποροι αυτοί έμποροι των παροικιών ανέρχονται κοινωνικά, εντάσσονται σταδιακά σε μία ομάδα αστών εμπόρων και υιοθετούν αστικά κοινωνικά χαρακτηριστικά, ένα από τα οποία είναι το ενδιαφέρον τους για την εκπαίδευση και γενικότερα για τα γράμματα και τον πολιτισμό.

Σχολεία στην περιοχή Κοζάνης

Η ιστορία της Βιβλιοθήκης της Κοζάνης είναι στενά συνυφασμένη με την ίδρυση σχολείων στην πόλη. Για το λόγο αυτό η πορεία των σχολείων και της βιβλιοθήκης πρέπει να συνεξετάζονται.

Τέλος 17ου αιώνα - 1745. Ο χρόνος ίδρυσης οργανωμένου σχολείου στην Κοζάνη τοποθετείται στο τέλος του 17ου αιώνα. Παράλληλα με το σχολείο άρχισε να οργανώνεται και η σχολική βιβλιοθήκη, που εξελίχθηκε αργότερα στη σημερινή Δημοτική Βιβλιοθήκη.

Πρώτος δάσκαλός του υπήρξε ο Γεώργιος Κονταρής, με σπουδές στη Βενετία, μετέπειτα επίσκοπος Σερβίων και τέλος μητροπολίτης Σμύρνης. Τον διαδέχθηκαν ο μαθητής του Νικόλαος Ορφανός και ο ιερομόναχος Νεόφυτος Χριστόπουλος, που δίδασκε γλώσσα, ποιητική, ρητορική και Αριστοτέλη.

Η Στοά (1745-1774;). Το έτος 1745 ιδρύθηκε με την ενίσχυση των εντόπιων και των απόδημων Κοζανιτών της Ουγγαρίας νέο σχολείο, η Στοά. Ο πρώτος της δάσκαλος υπήρξε ο Ευγένιος Βούλγαρης, που αποτελούσε ευρωπαϊκής εμβέλειας προσωπικότητα και ως εκπρόσωπος της νεωτερικής φιλοσοφίας δίδαξε επιστημονικά μαθήματα. Τότε έγιναν γνωστές στην Κοζάνη οι ιδέες των Leibniz, Wolff και Locke.

Η Σχολή της Κομπανίας (1756-1769). Από το 1756 λειτούργησε παράλληλα με τη Στοά και άλλο σχολείο, ανταγωνιστικό του πρώτου, η Σχολή της Κομπανίας, που πήρε το όνομά της από τους

χρηματοδότες και ιδρυτές της Κοζανίτες εμπόρους της Ουγγαρίας. Ο λόγος ίδρυσης και δευτέρου σχολείου εντοπίζεται ίσως σε διαμάχη μεταξύ των ντόπιων και των απόδημων Κοζανιτών σχετικά με το παλιό σχολείο, το οποίο τελούσε υπό την κηδεμονία της Μητρόπολης και τον έλεγχο των συντηρητικών προκρίτων.

Το Ελληνικόν Μουσείον (1776-1797/0). Το 1776 ιδρύεται νέο σχολείο, το Ελληνικόν Μουσείον, που ελεγχόταν από τη Μητρόπολη και τους προκρίτους της Κοζάνης και χρηματοδοτούνταν από τους κατοίκους της πόλης, το γνωστό και ως «Σχολείο του Παγούνη», καθώς η βασική πηγή εσόδων του ήταν οι τόκοι κεφαλαίου του Κοζανίτη Δημητρίου Μανόλη Παγούνη στην επίσημη τράπεζα της Βενετίας.

1799-1813. Μετά το κλείσιμο του Μουσείου (1799), ανώτερο σχολείο αναφέρεται στην Κοζάνη στα έτη 1804-1806 με δάσκαλο τον Γεώργιο Λαμπαδάριο και την περίοδο 1806-1807 με δάσκαλο τον σημαντικό Κοζανίτη ιατροφιλόσοφο Γεώργιο Σακελλάριο.

Η Βιβλιοθήκη

Η ίδρυση της βιβλιοθήκης

Σε όλη την περίοδο της Τουρκοκρατίας οι δύο πόλοι εξουσίας, η εκκλησία και οι πλούσιοι πρόκριτοι της Κοζάνης, εργάστηκαν μαζί για την ίδρυση και τη στήριξη των σχολείων κινητοποιώντας και το σύνολο των κατοίκων της: «καὶ οὕτως ἤρξατο ἡ Οἰκοδομή (το 1810), εἰς τὴν ὁποίαν συνέτρεξαν προθύμως καὶ ὅλοι οἱ φύσει φιλόκαλοι Κοζανῖται, οἱ μὲν αὐτῶν δίδοντες εἰς τοὺς ἐργάτας τὴν καθημερινὴν συνήθη τροφήν, οἱ δὲ προσφέροντες τὰ ζῶα των πρὸς φέρισμον πετρῶν καὶ ἄλλης ὕλης, καὶ οἱ κοινότεροι κτίζοντες καὶ βοηθοῦντες εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἀμισθί» (Καλλιόπη, 1.9.1819, σ.156).

Το γεγονός ότι το σχολείο και η βιβλιοθήκη αποτελούσαν κοινό κτήμα και υπόθεση όλων επιβεβαιώνεται και από το ότι οι ετήσιες απολυτήριες εξετάσεις των σχολείων, τουλάχιστον στις αρχές του 19ου αι., διενεργούνται δημοσίως και αποτελούν κοινωνικό γεγονός. Η λειτουργία της βιβλιοθήκης δεν επηρεάστηκε άμεσα ούτε από τις συχνές κοινωνικές έριδες κατά τον 19ο αι. (Παπακωνσταντίνου 1992· Διούφης 1924, σ. 175), καθώς αυτή αποτελούσε κοινό αγαθό για όλους.

Όσον αφορά την υποστήριξη της εκπαίδευσης αλλά και της βιβλιοθήκης, ιδιαίτερη περίπτωση αποτελούν στις αρχές του 19ου αι. οι Κοζανίτες «ιατροφιλόσοφοι»: ο Χαρίσιος Μεγδάνης, ο Μιχαήλ Περδικάρης, ο Γεώργιος Ρουσιάδης και, κυρίως, ο Γεώργιος Σακελλάριος, η μεγαλύτερη προσωπικότητα μεταξύ αυτών και ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες διανοούμενους της εποχής του.

Ο ιατροφιλόσοφοι είναι συνήθως γόννοι οικογενειών εμπόρων, ασχολούνται αρχικώς με το εμπόριο, αλλά στη συνέχεια σπουδάζουν ιατρική και φιλοσοφία, ενώ ασχολούνται και με τη συγγραφή και έκδοση ιατρικών, φιλολογικών, λογοτεχνικών, ιστορικών, παιδαγωγικών έργων –πρωτότυπων ή μεταφράσεων– και αναδεικνύονται σε διανοούμενους της Νέας Ελλάδας. Οι ιατροφιλόσοφοι δωρίζουν πολλά αντίτυπα των εκδόσεών τους στη βιβλιοθήκη προς χρήση των μαθητών ή ακόμη και ολόκληρη την προσωπική τους βιβλιοθήκη. Πλην των ιατροφιλοσόφων, η Κοζάνη αναδεικνύει και άλλους σημαντικούς συγγραφείς, όπως η Μητιώ Σακελλαρίου, ο Ευφρόνιος Ραφαήλ Πόποβιτς, ο Γεώργιος Λασσάνης και ο Γεώργιος Κλήδης.

Οι ιστορικές βιβλιοθήκες ως «τράπεζες πληροφοριών» του παρελθόντος. Η περίπτωση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης

Ιστορικό περίγραμμα της Βιβλιοθήκης της Κοζάνης

Από την ίδρυση (τέλος 17ου αι.) ως το 1813

Η Βιβλιοθήκη της Κοζάνης ιδρύθηκε κατά το τέλος του 17ου αι., χωρίς να γνωρίζουμε την ακριβή ημερομηνία, και στεγαζόταν στον επισκοπικό οίκο.

Κοινοτική Βιβλιοθήκη (1813-1916) – «Οίκος Βελτιώσεως»

Το έτος 1813 αποτελεί σταθμό για την ιστορία της βιβλιοθήκης, καθώς τότε ιδρύθηκε η «Κοινοτική Βιβλιοθήκη» στον περίβολο του ναού του Αγίου Νικολάου, κοντά στο νέο σχολείο. Κοντά στη βιβλιοθήκη χτίστηκε και ο «Οίκος Βελτιώσεως», που χρησίμευε ως αναγνωστήριο.

Σε όλο τον 19ο αι. η Κοινοτική Βιβλιοθήκη αποτέλεσε ιδιαίτερο πνευματικό θεσμό για την Κοζάνη. Η λειτουργία της κατά την περίοδο 1880-1907 δεν ήταν απρόσκοπτη λόγω των πολιτικών αναταραχών και των εθνικών αγώνων για την απελευθέρωση της Β. Ελλάδας (Παναγιωτίδης χ.χ., σ. 23).

Κατά την απελευθέρωση της πόλης το 1912 κήκε, σύμφωνα με προφορική πληροφορία, το παλαιό αρχείο του Καδή και το κτηματολόγιο της περιφέρειας Σερβίων και Κοζάνης. Επίσης κώδικες με πολύτιμο αρχαιακό υλικό, που μεταφέρθηκε από τα Σέρβια στην Κοζάνη, καταστράφηκαν, καθώς χρησιμοποιήθηκαν από τους εδωδιμοπώλες της πόλης (Παναγιωτίδης χ.χ., σ. 7).

Το «Αναγνωστήριον Κοζάνης» (1916-1920)

Τον Ιανουάριο του 1916 ιδρύεται στην ελληνική πλέον Κοζάνη το «Αναγνωστήριον Κοζάνης», το οποίο αναλαμβάνει την Κοινοτική Βιβλιοθήκη. Το Αναγνωστήριο αποτελούσε ανεξάρτητο πολιτιστικό θεσμό της τοπικής κοινωνίας με ευρύτερους πνευματικούς στόχους, όπως «ή πνευματική επικοινωνία τῶν μελῶν αὐτοῦ καὶ ἐν γένει ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας τῆς Κοζάνης καὶ ἡ διὰ τῆς μορφώσεως ἠθικῆ καὶ πνευματικῆ βελτίωσις αὐτῆς» (Καταστατικόν 1916, σ.5).

Το Αναγνωστήριο υποστήριξαν με δωρεές βιβλίων και χρηματικές συνεισφορές το Πανεπιστήμιο Αθηνών, ο φιλολογικός σύλλογος «Παρνασσός», ο «Σύλλογος προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων», οι πανεπιστημιακοί καθηγητές Γ. Μιστριώτης, Γ. Χατζιδάκις, Σπ. Λάμπρος, η Βιβλιοθήκη της Βουλής, βιβλιοπωλεία και εκδοτικοί οίκοι, και οι κάτοικοι της πόλης.

Δημοτική Βιβλιοθήκη (1923)

Από το 1923 ο Δήμος Κοζάνης ανέλαβε την ευθύνη λειτουργίας της βιβλιοθήκης, η οποία αριθμούσε τότε 6.251 τόμους βιβλίων, 584 χειρόγραφα –χειρόγραφους κώδικες και κώδικες εγγράφων– και 307 περιοδικά.

Από το 1930 ως το 1959 υπηρέτησε ως έφορος της βιβλιοθήκης ο Νικόλαος Δελιαλής, ο οποίος, παρά τη χαμηλή του μόρφωση, εργάστηκε όσο κανείς άλλος για τη βιβλιοθήκη εκδίδοντας καταλόγους των εντύπων και αξιοποιώντας το υλικό της. Κατά τη γερμανική κατοχή μάλιστα διέσωσε τα πολύτιμα βιβλία της βιβλιοθήκης αποκρύπτοντάς τα σε ασφαλές μέρος.

Κοβεντάρειος Βιβλιοθήκη (1963)

Το έτος 1963 η Δημοτική Βιβλιοθήκη ονομάστηκε «Κοβεντάρειος» προς τιμή των αποδήμων Κοζανιτών Κωνσταντίνου και Δημητρίου Κοβεντάρου, οι οποίοι χρηματοδότησαν την επέκταση του δημαρχιακού μεγάρου, στο οποίο στεγαζόταν η βιβλιοθήκη.

Το υλικό της βιβλιοθήκης

Ο εμπλουτισμός της βιβλιοθήκης με βιβλία βασίστηκε κυρίως σε δωρεές, στοιχείο σημαντικό και ενδεικτικό του γεγονότος ότι η βιβλιοθήκη αποτελούσε για τους Κοζανίτες και όσους ξένους έζησαν σ' αυτήν το κέντρο του πνευματικού τους ενδιαφέροντος. Σημαντικές είναι οι δωρεές επισκόπων [από τον επίσκοπο Μελέτιο (1745) ως και τον μητροπολίτη Διονύσιο (1995)], λογίων (όπως ο ιατροφιλόσοφος Γεώργιος Σακελλάριος, ο Μιχαήλ Περδικάρης, ο Γεώργιος Ρουσιάδης, ο Εύφρονος Ραφαήλ Πόποβιτς), επιστημόνων (όπως ο επιφανής γλωσσολόγος Μανόλης Τριανταφυλλίδης, ο Αντώνης Κεραμόπουλλος και ο Κ.Θ. Δημαράς), εμπόρων (όπως οι αδελφοί Τακιατζή, ο Παναγιώτης Μουράτης εκ Πέστης, ο Γρηγόρης Μαρασλή εξ Οδησού), αλλά και πολλών απλών πολιτών, όπως φαίνεται από τον κατάλογο των δωρητών (βλ. Δελιαλής 1948, σσ. 259-260).

Οι ιστορικές βιβλιοθήκες ως «τράπεζες πληροφοριών» του παρελθόντος. Η περίπτωση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης

Οι συλλογές της βιβλιοθήκης

Η Βιβλιοθήκη της Κοζάνης σήμερα διαθέτει μία από τις πλουσιότερες συλλογές χειρογράφων, εγγράφων και παλαιών εντύπων στην Ελλάδα.

Χειρόγραφα

Ο αριθμός των χειρογράφων της βιβλιοθήκης ανέρχεται σήμερα συνολικά σε 261 κώδικες (βλ. Καρανάσιος, υπό δημοσίευση).

Τα χειρόγραφα αυτά προέρχονται κυρίως από τα σχολεία της Κοζάνης, τις προσωπικές συλλογές κάποιων λογίων, δασκάλων των σχολείων και μαθητών, όπως επίσης και από μεταβυζαντινές μονές της περιοχής. Ως προς το είδος τους είναι: λειτουργικά-εκκλησιαστικά, μουσικά, φιλολογικά, μαθηματικά, φιλοσοφικά και επιστημονικά χειρόγραφα κυρίως του 18ου αιώνα, καθώς και έργα Κοζανιτών συγγραφέων.

Μεταξύ των πολυτιμότερων χειρογράφων (βλ. Καρανάσιος, υπό δημοσίευση) συγκαταλέγονται δύο Ιερά Ευαγγέλια του 11ου αι. (κώδ. 1, 2), ποιήματα του Μανουήλ Φιλή και ένα μέρος του *De omniifaria doctrina* (Παντοδαπή διδασκαλία) του Μιχαήλ Ψελλού (κώδ. 31 του 14ου - 16ου αι.)¹, η *Λογική του Θεόφιλου Κορυδαλέα* (κώδ. 75, έτ. 1675)², ένα οδοιπορικό στους Αγίους Τόπους (κώδ. 146), η υπό έκδοση *Φαρμακολογία και Φαρμακοποιία* του Χαρισίου Μεγδάνη (κώδ. 30) και του ιδίου η *Απογραφική έκθεση του μεσημβρινού μέρους της Μακεδονίας* (κώδ. 124, έτ. 1818) με πολύτιμες πληροφορίες για την ιστορία της Δυτικής Μακεδονίας, το *Λεύκωμα* του Χαρίτωνος Ευφρονίου Ραφαήλ Πόποβιτς (κώδ. 101), η *Αριθμητική* του Μιχαήλ Περδικάρη (κώδ. 125) και, τέλος, οι αυτόγραφες σημειώσεις του Ευφρονίου Ραφαήλ Πόποβιτς από τις παραδόσεις του στο ελληνικό σχολείο της Πέστης (κώδ. σύμμ. 1, 15, 17).

Η αξία της συλλογής χειρογράφων έγκειται στο γεγονός ότι περιέχει στην πλειονότητά της έργα που διδάσκονταν στα σχολεία της Κοζάνης κατά τον 18ου και ως τις αρχές του 19ου αιώνα, κι έτσι μπορεί κανείς να εξαγάγει συμπεράσματα για το περιεχόμενο των σπουδών και τους δασκάλους, καθώς και για την επίδραση του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.

Έγγραφα

Η συλλογή των αρχείων περιλαμβάνει λυτά έγγραφα, ελληνικά και οθωμανικά, του 17^{ου}, 18^{ου} αλλά κυρίως του 19ου αιώνα.

Μεταξύ των εγγράφων περιλαμβάνονται (βλ. Καρανάσιος, υπό δημοσίευση) δύο πατριαρχικά σιγίλια (έτ. 1676 και 1798), 45 φάκελοι με έγγραφα, 175 κώδικες εγγράφων, 21 φιρμάνια, 8

φάκελοι με λυτά τουρκικά έγγραφα και 3 κώδικες τουρκικών εγγράφων. Τέλος, στη βιβλιοθήκη βρίσκεται και η *Παρησία* της μονής του Αγίου Νικάνορας Ζάβορδας Γρεβενών³.

Ως προς το είδος τους τα έγγραφα είναι κυρίως διοικητικά, εκκλησιαστικά, δικαστικά, πρακτικά Δημογεροντίας, εκπαιδευτικά, καθώς και οικονομικής και κοινωνικής φύσης (φορολογικά, κτηματολογικά, συμβόλαια, πωλητήρια, εξοφλητήρια, δωρητήρια, διαθήκες, προικοσύμφωνα, διαζύγια).

Τα έγγραφα αυτά έχουν μεγάλη σημασία, καθώς παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για τη διοίκηση, τον κοινωνικό, οικονομικό και πνευματικό βίο της Κοινότητας Κοζάνης επί Τουρκοκρατίας. Μέσα σ' αυτά, με άλλα λόγια, κρύβεται ένα πολύ μεγάλο μέρος της ιστορίας της περιοχής και όχι μόνο.

Έντυπα

Η συλλογή των παλαιών εντύπων περιλαμβάνει έντυπα, τα παλαιότερα των οποίων χρονολογούνται από το τέλος του 15ου αιώνα. Ανάμεσά τους εκδόσεις των Απάντων του Αριστοτέλη, του Πινδάρου, το *Λεξικό* του Ησυχίου (Βενετία 1514), τα οποία αποτελούν εκδόσεις Άλδου Μανουτίου, τις περίφημες «αλντίνες».

Υπάρχουν επίσης έντυπα θεολογικά, φιλοσοφικά, εκκλησιαστικά, νομικά, φιλολογικά, παιδαγωγικά, μεταφράσεις ξενόγλωσσων επιστημονικών εκδόσεων, εκδόσεις του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και εκδόσεις Κοζανιτών και Δυτικομακεδόνων συγγραφέων, φύλλα της *Εφημερίδος* των Μαρκίδων Πούλιου και του *Λόγιου Ερμή* καθώς και η *Χάρτα* του Ρήγα. Η αξία της συλλογής των εντύπων, πέραν του γεγονότος ότι διασώζει σημαντικό αριθμό της ελληνικής βιβλιογραφίας, έγκειται στο γεγονός ότι αντικατοπτρίζει τα ενδιαφέροντα των δωρητών αλλά και των αναγνωστών της βιβλιοθήκης.

Το «Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης»

Το ενδιαφέρον της δημοτικής Αρχής υπήρξε πάντοτε πολύ μεγάλο για τη βιβλιοθήκη, η οποία αναγνωρίζεται από όλους σαν το σημαντικότερο πνευματικό ίδρυμα της πόλης αλλά και της ευρύτερης περιοχής. Έτσι η Κοζάνη εκμεταλλεύτηκε το 1995 την ιδέα τού τότε υπουργού πολιτισμού Θάνου Μικρούτσικου για τη δημιουργία ενός «Εθνικού Πολιτιστικού Δικτύου Πόλεων». Η Κοζάνη κατάφερε να κερδίσει τη θέση της «πόλης του βιβλίου» με κυριότερο όπλο της τη Δημοτική Βιβλιοθήκη της.

Έτσι ιδρύθηκε το «Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης» (IN.B.A.), που αποτέλεσε δεκαετή προγραμματική σύμβαση του Υπουργείου Πολιτισμού και του Δήμου Κοζάνης (ΦΕΚ φ. 1045/20.12.1995, αρ. 10357). Σκοπός του IN.B.A. υπήρξε πρωτίστως η ανάδειξη της Δημοτικής Βιβλιοθήκης μέσω της καταγραφής, ταξινόμησης και ανάδειξης του υλικού της, η δημιουργία τμήματος τεχνικού εξοπλισμού για μικροφωτογράφιση των αρχείων, η διοργάνωση εκθέσεων βιβλίου καθώς και επιστημονικών συνεδρίων και σεμιναρίων, η δημιουργία τυπογραφείου, η ίδρυση μουσείου τυπογραφίας κ.λπ.

Μια από τις σημαντικές δραστηριότητες που ανέπτυξε το IN.B.A. είναι οι εκδόσεις που αξιοποιούν το υλικό της βιβλιοθήκης και αναδεικνύουν πτυχές της κοινωνικής και οικονομικής ιστορίας του τόπου. Ενδεικτικά αναφέρω τις εκδόσεις: *Κοζανίτικα επώνυμα*, *Οι Καρτ Ποστάλ της Κοζάνης 1904-1925*, *Εκδόσεις και χειρόγραφα της περιόδου του Νεοελληνικού Διαφωτισμού (1707-1832)*, *Πρακτικά του Συνεδρίου για τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό*, *Σουλτανικά έγγραφα της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης*, *Το Γλωσσικό Ιδίωμα της Κοζάνης* και πολλά άλλα.

Βιβλιοθήκη και τοπική κοινωνία – προοπτικές

Η κοινωνία της πόλης αντιμετωπίζει τη βιβλιοθήκη με δέος και σεβασμό έχοντας μυθοποιήσει σχεδόν την αξία και τη σημασία της. Είναι ενδεικτικό ότι κάθε πολίτης αυτής της πόλης σεμνύνεται για τη βιβλιοθήκη της, έστω κι αν δεν την έχει επισκεφτεί ούτε μια φορά. Αυτή η στάση επιβεβαιώθηκε πρόσφατα με την πρόθυμη ανταπόκριση του κοινού της πόλης αλλά και των απόδημων Κοζανιτών στην πρόσκληση για τη σύσταση του «Συλλόγου Φίλων της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης».

Σήμερα η Βιβλιοθήκη δεν μπορεί ασφαλώς να ανταποκριθεί σε έναν ρόλο «ταμείου» όλης της γνώσης για λόγους εύκολα κατανοητούς. Έτσι θα εξακολουθήσει να λειτουργεί με έναν διττό χαρακτήρα: αφενός ως λαϊκή εκσυγχρονιζόμενη, για να μπορέσει να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες της κοινωνίας της πληροφορίας και ανανεώνοντας διαρκώς τη συλλογή της όσον αφορά τους νέους τίτλους ευρείας λαϊκής ανάγνωσης· αφετέρου πρέπει να διατηρήσει και να ενισχύσει τον ιστορικό της χαρακτήρα, που συνιστά και τη μεγαλύτερη αξία της. Και στον τομέα αυτόν όμως μπορεί να εκσυγχρονιστεί· μεγάλη ώθηση προς την κατεύθυνση αυτή θα δώσει η μηχανοργάνωσή της, η ψηφιοποίησή του ιστορικού της κομματιού και η προβολή του στις λεωφόρους του Διαδικτύου και της επικοινωνίας. Είναι ένα φιλόδοξο πρόγραμμα που αυτή τη στιγμή βρίσκεται σε εξέλιξη· με την ολοκλήρωσή του θα προσελκύσει ακόμη περισσότερους ειδικούς ερευνητές οι οποίοι θα αναδείξουν τα ιστορικά της αρχεία και τα πολιτιστικά της τεκμήρια. Έτσι, υπό νέες πια συνθήκες, η Δημοτική Βιβλιοθήκη της Κοζάνης θα συντελέσει αποφασιστικά στη συνέχιση της μακράς πολιτιστικής παράδοσης της πόλης που τη φιλοξενεί.

Οι ιστορικές βιβλιοθήκες ως «τράπεζες πληροφοριών» του παρελθόντος. Η περίπτωση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης

ΑΝΩΤΑΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΟΖΑΝΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δελιαλής, Ν., 1948. *Κατάλογος εντύπων Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης. Μέρος Πρώτον. Έντυπα εκδόσεων 1494-1832*. Θεσσαλονίκη.

Καλινδέρης, Μ.Α. 1958. *Αι συντεχνίαι της Κοζάνης επί Τουρκοκρατίας*. Θεσσαλονίκη.

Καταστατικών του ανεγνωρισμένου σωματίου «Αναγνωστήριον Κοζάνης». Κοζάνη 1916

Καρανάσιος (υπό δημοσίευση). *Συνοπτικό διάγραμμα της ιστορίας της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης*.

Λιούφης, Π.Ν., 1924. *Ιστορία της Κοζάνης*, Αθήνα.

Παναγιωτίδης, Γ., χ.χ. *Διάλεξις επ' ευκαιρία των εγκαινίων της Βιβλιοθήκης και του Αναγνωστηρίου Κοζάνης, 1ο Ιουλίου 1923*, Κοζάνη: τυπογρ. Μιλτ. Κ. Τζώνη.

Παπακωνσταντίνου, Μ., 1992. *Μια βορειοελληνική πόλη στην Τουρκοκρατία. Ιστορία της Κοζάνης (1400-1912)*, Αθήνα.

ΦΕΚ φ. 1045/20.12.1995, αρ. 10357.

Χατζηγιάννου, Μ. - Χρ., 2000. *Η ιστορική εξέλιξη των οικισμών στην περιοχή του Αλιάκμονα κατά την Τουρκοκρατία. Ο κώδικας 201 της μονής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Ζάβορδας*, ΚΝΕ/ΕΙΕ, αρ. 75.

ΣΗΜΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Ε.Θ. Τσολάκης, «Το χειρόγραφο αρ. 31 της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης. Κωδικολογικά – Το περιεχόμενο – Ανέκδοτα ποιήματα του Μανουήλ Φιλή», *Ελληνικά* 24 (1971), 321-336 και Σ. Μαυρομάτη-Κατσουγιαννοπούλου, «Το χειρόγραφο αρ. 31 της Κοζάνης και η χειρόγραφη παράδοση του *De omnifaria doctrina* του Μιχαήλ Ψελλού», *Ελληνικά* 27 (1974), σσ. 151-154.

2. Βλ. Ι.Ε. Στεφανής, «Ένα χειρόγραφο της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης από τη Σχολή των Βραγγιανών», *Ελληνικά* 39 (1988), 169-174.

3. Έκδοση στο Χατζηγιάννου 2000.